

МИЛУТИН Ж. ПАВЛОВ

МИЛЕ ЗУМБУЛ (Боје и мириси давно умножених успомена детињства)

*Одавно сам заћубио новчић,
за који ђоузано знам,
да се њиме не може
ниједна моја жеља куйићи.*

Ујка Тима је извадио из шифоњера и обукао униформу официра Краљевине Југославије. Био је то девети месец када се вратио из Матхаузена витак и некако квргав као даска на којој је учртавао године проведене у заробљеничкој бараци. На левој руци, чували су га, истетовирани бројеви црни као помрчина. О тим цифрама није причао. О неким (да ли кућним стварима?), са дедом Герасином разговарао је швапски. Изнад ширита шапке светлуцала је раскрыљена лимарија двоглавог орла.

И тетка Бисерка се упадљиво дотерала и црвеним креп-папиром наруменила усне. Једва је ушла у цицану плисирану хаљину скинуту са ауфингера. Из белих платнених ружа, дамског шешира напиндореног накриво, излетали су у преплету мољци. Била је као лимун жута недеља са тек румено узрелим јабукама украј куће. С црквеног торња, у сат тачно, одзвонило је подне у реском, а вибрантном брују. И на зидном сату било је исто време, велика сатна казалька узјахала је малу.

Кад би Миле Зумбул уочио поклопљене казальке на сату, он би помислио на нешто лепо да му се обистини. Тако је било и те недеље у позлати сунца. Ту ужељену навику са лепим помислима над поклопљеним казалькама у памет су му усадиле тетке, сестре од његове матере Георгине. Ујка им је важио као главни брат.

Шаца Пајчин је пред кућним забатом застао фијакером. Упрегнут бели коњ. Опуштени кајас с дункл серсана окачен украј кожног сица. Палцем и кажипрстом звизнуо је да их чека, јер важно је бити тачан, и ући на време, у заказану секунду код фотографа да се усликају за вечност ујка Тима, тетка Бисерка и он, Миле Зумбул, у тевет матроском оделцету, шивеном за сликање у чоколадној боји. Тек је пошао у други разред основне школе, шмркутав због синуса и крајника, с умећем да рашчитава римске и арапске цифре, и да не брка слова ћириличног и латиничног писма.

– Који те ђаво спадава да се кинђуриш у униформи пропале војске, ’оћеш неку беду да нам на кућни праг набациш? – бунила се баба Даринка помало зрикава и наглува, али бистре памети.

Ујка Тима се, униформно упарађен, са три светлуцава орденска висуљка прсно, углавио украј фијакерске фаце док се тетка Бисерка са Милетом увалила у задње фијакерско седиште.

– Куд си навро, Тимо?! – пита комшија из тек отворене капије.

– У варош на сликање, бата Гојко, за успомену, нек остане у траг да сам и ја нека војска био – одсалутира Тима пргаво, а дично.

Није бели коњ ни тргнуо фијакер, а већ је украј њих на патролном бициклу проминуо у благој брзини с пиштаљком у устима Коста милицајац, избечених очију и помало запањен, да се ујка Тима фијакерски парадира у униформи пропале војске.

– Чим овај зајед дува у пиштаљку из пуне брзине на бициклу, биће нам неки белаж, Тимо, и који киленц од толиких одеда што их имаш у шифоњеру ти баш еполетно теглиш живце у пролазу с том униформом?!

– То ја, само овај пут, через сликања с малим, уз сејку, да дете зна да му је ујка од официрске феле. Да нам није, којим случајем, деда Војкан отпутовао са овога света, пролетос, и он би се с нама за сликање успендучио у официрској блузи К und К поручника монархије чије је царске топове опслуживо. Зар не видиш да мој сестрић на матроској капи има петокраку са српом и чекићем? Мени кокарда са двоглавим орлом, њему црвена звезда. Заклетва је заклетва, то је уклето и магарцу јасно. И тај зицер се у нашој фамилији поштива. Ништа ми ту нисмо дрпили туђе, све нам од нас и до нас.

– Ех, Тимо, Тимо, док ми пелцер на пелцер сваке мешње, оде глава... Ја да се питам, све би војске биле укинута на земаљској кугли. Боље бити и коњ нег’ војник – шмркне фијакериста.

– Немаш ти појма, Шацо, колико је коња заглавило и пропаатило у свим тим светским и споредним ратовима – звекнуо је ордењем ујка Тима.

У застакљеним вратима фотографске радње муштерију за сликање дочекао је мајстор Аркадије звани Флеш. Умало да се није

онесвестио угледавши униформисаног ујка Тиму. Очекивао га је у тебет оделу на штрафте спрам Бисеркине цицане хаљине. Ајд што је мали у матроским бермудама са матроском капом накриво, то дерану и приличи, ал' ова капетанска ујдурма пропале војске...?! Није му баш била страва на месту. Јесте да Зумбули и Јорговановићи имају цветна и мирисна презимена, али фамилијарно су откачени за три коровска режима унапред.

У радњи је као какве тепихе, окачене о плафон, на извлачење, фотограф приказивао мустре за сликање. Ујка Тима је одабрао цветали предео расквоцаног белог воћњака у позадини, с тим што је ујка Тима са уфитиљеним брковима застао поред шамлице на којој се шепурио Миле Зумбул као матроз украј тетке Бисерке из чијих крпених ружа би излетео гдекоји мољац.

– Усликаћу вас у боји беле кафе, то вам дође као временска патина – густирао је фотограф.

– Ја бих, ако је можно, чоколадно мат – добацила је тетка Бисерка.

Таман када су се усликали, испред фотографске радње шкрипнуо је цип. Из ципа је излетео као тетреб у крилатом кожном капуту агент народне милиције.

Застакљена врата су само звекнула и раширила се са Тетребом, на прагу фотографске радње, тако је ословљаван, први до споредног, чувар новог поретка у вароши.

Пуном појавом, мрк у лицу, испречио се пред ујаким обрвама, уз оштру напомену, да ће се расправа, очас, догодити у паркираном ципу, нагло и без пардона.

Патролни милицајац је већ распаковао с фијакера Шацу као кључног саучесника униформисаног ујака у игри поузданог фамилијарног сликања, флагрантно.

Миле Зумбул је са тетком Бисерком затегао кајас белог у фијакер упрегнутог коња и вратили су се кући, без кочијаша и ујака.

Ујка је пуштен из апсане пет дана касније. Имао је три крупне тамноцрвене флеке на официрској блузи, без одликовања, и црни повез преко левог ока. Сва срећа била је у томе што је сестрић Миле Зумбул имао на матроској капи црвену петкораку, са жутиим српом и чекићем, коју је лично ујка Тима снајдерски вешто скројио из црвеног платна са финим свиленим везом српа и чекића. Мали, а вредни алиби, униформисаног ујака. Фотографија није сачувана, али дан усликавања јесте у сећању.

И умро је ујка Тима, али није заборавио на своју официрску униформу, никад. Нађена је у шифоњеру, испод његових белих кошуља, порцеланска слика с војним еполетама и он, осмехнуто широк, са ордењем на официрској блузи.

И када освану задушнице, Миле Зумбул, његов сестрић и тетка Бисерка застали би украј његове хумке да припале свећу и помилују цветалу ружу за коју је тетка шапатам говорила:

– Миле, то је ујка оком изникао из земље да нас цветало гледа како смо лепо и блесави.

*

Из тог, како је говорио прадеда Герасим, сивог саслушања ујка Тиме, са избијеним оком из главе, ваљало је фамилијарно ићи даље кроз живот. То ујаково изгубљено око упозорно је важило као чуварна амајлија куће.

Миле Зумбул упамтио је очеве речи, док су ујакови прсти саплитали карташки шпил у игрању штиха, омиљене зимске коцкарске игре Банаћана, задимљене и плаве као заборављена дуванска магла над широким асталом гостинске собе.

– Да ја, Тимо, нисам био митраљески нишанција у партизанима Војвођанске бригаде на Сремском фронту, киленц би се ти из бајбоконе извукао. То ми је помогло да те истргнем из раља кожнатих капуташа. Због те униформе пропале војске мого си и без главе остати, бем ти семе ћораво. Буди срећан да су ти узели само око ко вечну кауцију. Бубреге ћемо већ залечити. Имаш главу, и пази куда ћеш с њом?!

– Ништа црње, ни тупавије нисам чула у животу од тих твојих реченица, немој мислити да је ова твоја униформа милостивија од оне његове – придигла се Георгина, матер Милетова, гласом из белог хеклераја за фирангу уз две голунице.

То је била прва реченична паучина историје у чије се нити свиленог социјализма уплео Миле Зумбул са ујаковом официрском униформом и очевим Сремским фронтом.

*

Још увек, дубоко у срцу, Миле Зумбул носи жута зрна куваног кукуруза за ручак уз кисели купус. И очи су му биле жуте и некако мачије светлуцаве у помрчини.

Памти Миле и гурабије од кукурузног брашна уваљане у шећерни прах за Ускрс и подне уочи Божића.

У близини куће Зумбулових, тачно на углу где Багремарски сокак пресеца Пинтеров друм који задире у њиве за Ђалу и Крстур, налазила су се мрка дрвена врата Маћикиног дућана. Дућанција је гвозденом полугом, укосом, са два жута локота, закључавао дућан ноћу и недељом када не тргује. Над вратима би, шкрипугаво,

видљив са свију страна, ландарао, лимено, исфарбани црно на бело, млин за кафу, *Франк*.

Чим се ужели финих колача, Миле Зумбул уђе у Маћикин дућан, некако бојажљиво и скрајнуто, да се украј дућанске тезге намирише ванилом и циметом. У дућану би му, док је зјакао кљуном као загубљена крешталица, вунени џемпер и сукнене чакшире упијале све те слатке мирисе дућана. И чим би ушао у кућу, браћа и сестре су га њушиле као кучићи у слатком сновиду на колачиће иза жуте вечере куваног кукуруза.

*

Панта Пицул и Миле Зумбул су, како се и данас приповеда међу последњим салашарима, уздуж, преко попречних ленија, између широких њива, скупљали стару гвожђурију и зарђале потковице. Та препродаја старе гвожђурије није доносила неку нарочиту зараду, али је та ситнина омогућавала набавку свезака и оловака за школу, а било је ту и новца за свилене бомбоне филоване мармеладом, два гвоздењака, и пун фишек сапет од новинске хартије.

Успутно су, иза тек минулог светског рата, налазили и шлемове *Вермахта*, војничке мањерке, гдекоју батеријску лампу, ситне пушчане каписле и оне велике месингане које су сјале ко какве златне вазе за дивље руже. Те каписле од топовских граната биле су на цени, украсно су пристајале уз ноћне ормариће и зидна огледала. А од оних ситнијих, пушчаних, спретни мајстори варошке ливнице правили су упаљаче бензинце. Било је мушки шик имати уз тозну, ту кутију за дуван и цигаретле, месингани упаљач.

И те јесени, у разору, иза тек обраног кукуруза, Панта Пицул нашао је бомбу. А бомба трбушаста као гњила крушка, лепо заобљена, још кад су је Панта и Миле Зумбул угланцали памучном крпом коју су натопили зејтином. Личила је на гвоздено јаје.

Миле Зумбул је предложио да бомбу некако одшлајфују и баце у Тису иза чије би експлозије покупили ошамућену рибу. Панта Пицул, као важни налазач бомбе, није се сложио са том идејом. Нагло је смислио како би било лукаво, и то баш с његове стране, да уплаши баба Милеву, која се у рату ни тенка није бојала, иако је била помало наглува.

Управо у гонку, на тучаној плотни, баба Меланија је шетала варјачу по шерпи укуваних шљива. Пекмез за зиму кључа, а баба певуши:

*Има ноћи када не моју да сјавам,
Збој љубави, шћо ми сјивара бол,*

*Где га лућам, тебе где га итражим,
Где ућеху, срцу свом да дам?*

И увек, готово рефренски, ево, већ годинама, певуши једну те исту песму.

Успутно, док су Панта и Миле, из руке у руку, шетали бомбу, сретне их Гавра, тек из војске придошли инжињерац.

– Де, да видим, с каквим се то јајетом надигравате?! – приупита Гавра и зграби из шаке Панте Пицула бомбу.

– Идемо, кући код Панте, да препаднемо баба Меланију – похвалио се Миле Зумбул.

– Какооо? – забезекнуо се Гавра.

– Ништа, убацимо бомбу у шпорет, па нека излети чађ кроз оцак – смејао се Панта.

Застали су у близини куће Панте Пицула.

– Идемо – заповедно им нареди Гавра.

– Куда?! – гракнули су дечаци.

– У јамуре, нећемо далеко, ту, на крају сокака, код три јаблана – објаснио је Гавра.

Над широком ледином грактале су врране. Зашли су у затрављену јаму из које су мештани вадиле песак.

– Лезите, тако, баш ту, украј мене, и да мрднули нисте – одшрафљену бомбу ударио је о ђон леве ципеле, замахнуо руком и избацио је, у широком луку, из јаме.

Иза експлозије, зинули од страве, изашли су Панта и Миле са Гавром из затрављене јаме.

Гавра им је показао вртачу из експлозије.

– Будале, а сад, пиздац, кући... А ти, Панто, не да би поплашио бабу, одлетели би заједно с њом у небо, и пекмез, и ти, и Миле, заједно са кућом, шпоретом и шерпом, ни прашине од вас не би било, билмези никакви.

А тек је над широким њивама утихнуо Други светски рат. Још увек се трагало за несталима.

Из теретних вагона, шпартале су, тамне колоне заљуљане светлуцаво белим лименим сандуцима, умртвљених презимена. А иза леђа те придошле сиротиње Кордуна и Баније, тек слеplене табанима вунених чарапа уз црницу запарложених њива, жута у прозорским окнима, с вранама над мрким кровним црепом, сабласно је штрчала железничка станица са пругом која је личила на конач дугмета закотрљаног у нигдину тужнију од гладне године.

*

– Свако нека претресе таван и ако нађе шта старо од ствари и којекаквих слика, нека све то донесе у школу да тако направимо мали музеј, јер ко се у прошлост не разуме, таквоме ни будућност неће бити јасна – објаснила је учитељица усред пролећа ђацима како се ствара музеј.

Тек је цветао багрем у априлу, а уз беле кућне зидове разливао се мирисима розликасто пенушасти јоргован.

Идеално време за претрес тавана.

Било је прво пролеће иза срећно дочекане Нове 1950. године. А баш те године, *иза свих даљина Тито нам је био дражи од Стаљина*, певало се уз хармонике и лимене трубе.

Миле Зумбул знао је пуно важних декламација са строфама уденутим у љубичице. Говорио их је пуним гласом, грлато, уз гестове које му је тетка Бисерка приказивала украј огледала. Иначе, играла је важне улоге у комендијама варошког позоришта. Памти се, међу аматерима, њена *Покондирена џиква*.

Нема декламације, иза чијег ускличника, Миле не би замахнутом песницом ударио себе у прса тако снажно да би му матроска капа увис полетела; претварајући, у бришућем лету, и саму петокраку свиленог српа и чекића у румену ласту. Рачун је слабо марио. Таблицом множења увећавао је вишак, а из дељења му је увек испадао мањак. Сабирањем је бркао гуске и патке, крушке, орахе и јабуке. Умео је са уживањем читати Гримове и Андерсенове бајке и унакрсном косином исписивати ћирилично: *Авала џланина је близу Београда*.

Претресу тавана Миле Зумбул је пришао с пуно пажње и тајности да све нађено, у строгом поверењу, проследи учитељици Теодори на увид. На тавану је нашао, у ролни, смотану *Сеобу Србаља*, портрет фотографисаног, профилно, Краља Александра Карађорђевића и друга Стаљина, уљано усликаног на платну са иконом Свете Параскеве. И све то уредно је предао учитељици.

Муж учитељице Теодоре је био поверљиви службеник варошког комитета који се питао за сваки нађени предмет у цело, на тавану, уз педантну проверу надлежног шапача, откуда баш тај и такав предмет на том и таквом тавану.

Пошто је ујка Тима са изгубљеним оком главу завештао Богу на православном гробљу мале вароши, остао је отац Милета Зумбула за попуну рубрике тајног списка сумњивих сподоба, да у самом средишту Комитета разјасни, ако не портрет Краља, онда бар осмехнути брк уљано исфарбаног Стаљина.

Не зна се поуздано да ли је војним ципом, камионом или возом, запућен да се више никада не врати розликастој пени кућног јоргована у име таванских предмета чије обојене обресе Миле

Зумбул никада није видео у школском музеју уз очево писмо без кућне адресе која се нема у времену за сва времена.

*

– Не знам, сине, с којом тугом би описала свој живот – упамтио је Миле Зумбул шапат матере која је уздахнула пред кандилом ту ноћ уочи Божића. – Моја туга и јад, све је то, сине мој, осмехнуто цвећем. Ружа ти је љубав, то ми је још стрина казивала уз прве реченице. Камелију за ревером носе дубоко осећајне душе, видила сам то у биоскопу, давно. Зумбул, ко и наше презиме, љубомори сличи иако мирише мамно. Фрезија, читала сам у књигама неким обојено осликаним, може бити нешто одано и постојано у свему. Орхидеја је осетљиво лепа и принеси је увек ономе чије око душевно обожаваш и које те милује погледом нетремице. Љубичицом искажи све нежности које скриваш. Камилицу принеси болном да га лечи. Пољско цвеће, без обзира на боју и мирис, искрено разастире осећања као што су и љиљани блиски дивоти искреног разговора, са љиљанима загледано можеш заћи у бескрај среће, љиљан је бесмртно оцветан чистотом. Шакато румен божур је стамени завет, као што ти је и хризантема бдење у трајању. И гербер уме да те чува нежно у осами, сетно и меланхолично уме да те милује топлим шапатам страсне љубави, сине мој, сине.

*

Прадеда Герасим Зумбул би ноћ уочи Светог Илије постројавао своје праунуке и делио би им шаком и капом капларска звања: потрчко за набавку дувана, специјални чистач муштики, фамилијарни каплар са звањем прислушног сплеткара, контролор ципела, економ за *Недељне новине* или кључар навијања зидног сата у застоју. Герасим је рану младост провео у Бечу, а кући се вратио 1891. године са дипломом поткивача коња, ужа специјалност. Женио се често. Таман се ожени, а женска му увене од неке бољке, и све су биле тихе и нежне, очас би им суза у оку заноћила. А те тихане Зумбулке рађале су и ређале са њим дечурлију. Кућа им је била надничарска филијала, умешна за фина пословања по паорским кућама равничарске вароши. Сваких десет година Герасим би продавао кречом умивени кућерак са по два жмирава пенцера и тумбао се с једног краја на други крај варошке периферије. Тим својим селидбама покретно је улепшавао своје године, то га је чинило некако млађим у неумољиво јасном вртлогу пролазности. Једноставно, није га држало место. И у авлији сваке

куће засадио би орах, јер је и сам био квргавао коштуњав. Праунук Миле Зумбул имао је, по прадедовској линији, само једно, могло би се казати, кључно задужење, да приликом сваке селидбе брине да све даске, уредно скројеног сандука за Герасимово последње периферијско путовање, буду на броју, и по строгој номенклатури уредно премештене с тавана на таван.

Тог пролећа 1967. године, када је, уз већ увелико унапређено звање, Миле Зумбул контролисао уредност премештања Герасимове, животно важне амбалаже, уочио је следеће: *Даске је црвоточина толико напизла, да су у ње исте даске јрсии буквално уидали и уз најмањи сииасак даску сиинили у прах.*

– Не знам да ли је чвршћа прашина или те твоје даске скројене за будуће паковање! – салутирао је рапортно прадеди Герасиму праунук Миле Зумбул уочи претпоследње селидбе.

– Шта то чујем?! – кочоперно се ускипио прадеда, мало накренут улево, прислоњен на шаку која је стезала палицу.

– Скројени сандук растурила црвоточина, рукотворина тог твог столара не вреди више ни по луле дувана! – откачио је референтно Миле прадеди у брк.

– А ја верово мајстору на реч... Тај столар, да не приповедам сад у празно, био је у Сентомашу на гласу. Не да су ме те даске, комотно скројене, коштале читаво богатство, 1919. године... Бар да сам му узо адресу, нашо би ја њега, сад шта је, ту је, Миле, разрешен си тог звања док се ја не снађем с новим даскама од бољег мајстора.

Увелико, грмолике руже, цветају на киши, изокола багрем зажутелим лишћем заваљен у маглену свилу, крст над хумком штрчи мрко са Герасимовим именом и презименом уз заградно стешњене године (1867–1971), рођења и смрти.

Миле Зумбул је са грмоликим ружама одао последњу почаст прадеди Герасиму.

*

– Дим који иза себе у оцаку није оставио чађ, не вреди – говорио је ујка Тима.

Чађ је у талогу густих мириса чувала сва печења која су кроз уста паорске пећи прошла.

– Нема чађи без сагореле тајне – смејала би се тетка Бисерка у празно док је сестрићу у млакој води мутила чађ. – Ако је Вук Стефановић Караџић марно бележио речи из народа самоникле гушчијим пером, а зашто ти не би мого, теткин деране, писати чађавим мастилом?!

У школи је једино Миле Зумбул у свескама на широке и уске линије уписивао рукописне реченице на часу *лејџи њисања* црним мастилом те давне 1951. године у Великој Кикинди.

И данас је рукописно чађав у реченици када у нотес уноси важне податке који га могу сетити на дане минулих година.

*

На насловној страни свеске, сачињеној од храпавог пакпапира, било је нацртано масним фарбама срце – плаво уоквирено.

Странице прошивене кудељним канапом чврсто спојене за листање.

Сјоменар, писало је украсним словима.

Власник у потпису: Миле Зумбул.

Иза те прве насловне стране, десно, укусо, залепљена чипка.

– Боже, како ми је познат тај бели чипкани вез. Откуд теби, Миле, та чипка?! – смехнуто је питала тетка Бисерка.

– То сам скинуо са штрика кад је Лепосава ширила веш прошле недеље.

– Чедо теткино, па ја сам брусхалтер са том чипком поклонила за успомену, а ти га спаково у споменар... Тако мали, па већ мангуп...

*

Миле Зумбул ће рано схватити да му је Робинсон Крусо блиски рођак због чије осаме на пустом острву ће завоleti Гуливерова путовања. Опкољен причама барона Минхаузена за сва времена, одгонетаће са Хамлетом међу бучним глумцима, ко је коме завицајни Одисеј и ко ће се у чију Пенелопу загледати украј распричане сенке с тајном *Хиљагу и једне ноћи* без чаробне лампе на голој месечини усред густе помрчине?!

– Сви се ми међусобно џепаримо, као да је наша срећа тамо, у нечијем туђем џепу, а није тако – одавно је ту реченицу распричавао прадеда Герасим, реченицу коју је чуо тамо далеко, од неког, отмено причљивог, Француза – ко зна, можда баш тако и јесте, да се лакше причама снађемо од кога смо и куда идемо.